

*Андрухович А.А., здобувач,
Національна академія Служби безпеки України*

ГЕНДЕРНА (А)СИМЕТРИЯ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ СПЕЦСЛУЖБ НІМЕЧЧИНИ

У статті досліджено організацію інтернет-дискурсу сектора безпеки Німеччини з позицій гендерної (а)симетрії, гендерну складову політкоректності розглянуто як прагматичний принцип сучасної комунікації в секторі безпеки.

Ключові слова: *інтернет-комунікація, гендерна складова політкоректності, дискурс спецслужб.*

В статье рассматривается организация интернет-дискурса сектора безопасности Германии с позиций гендерной (а)симметрии. Гендерная составляющая политкорректности рассматривается как прагматический принцип современной коммуникации в секторе безопасности.

Ключевые слова: *интернет-коммуникация, гендерная составляющая политкорректности, дискурс спецслужб.*

The article considers the organization of Internet discourse of the security sector in Germany from the positions of gender (a)symmetry. The gender component of the politcorrectness is viewed as a pragmatic principle of modern communication in the security sector.

Key words: *Internet-communication, gender component of politcorrectness, the discourse of the special services.*

Постановка проблеми. Інтернет-комунікація й гендерна політкоректність – тренди й водночас виклики інститутам сектору безпеки світу, певні зміни в комунікативній діяльності яких відбулися з виникненням Інтернету. Сьогодні непередставленість будь-якого соціально-політичного інституту в мережі значно знижує його іміджевий статус і вплив на суспільство.

Гендер є системною характеристикою соціального порядку, від якої неможливо відмовитися навіть у комунікативній практиці такої маскуліної сфери діяльності, як сектор безпеки. Гендерний баланс дискурсів свідчить про готовність їхніх творців відповідати викликам сучасності.

Організація інтернет-дискурсу сектора безпеки Німеччини та спецслужб як його складової з позицій лінгвогендерології і лінгвопрагматики найменш досліджена, що становить **актуальність цієї статті**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурс сектора безпеки ще не був предметом пильної уваги лінгвістів. Але для його вивчення актуальними є роботи в галузі інтернет-комунікації (Є. Вавілова, О. Войскунський, О. Галічкіна, О. Горошко, Л. Компанцева, Д. Кристал, О. Лутовінова), лінгвогендерології (Д. Батлер, С. Бовуар, С. Вороніна, М. Гаспаров, О. Горошко, А. Кириліна, Л. Компанцева, Є. Кубрякова, Р. Лакофф, Н. Пушкарьова, Т. Рябова, Г. Слишкін, М. Томська, М. Фуко), психолінгвістики (Ш. Берн, І. Голубовська, Н. Слухай, О. Снитко, Ю. Сорокін, С. Хантингтон).

Метою статті є дослідження *лінгвогендерологічних* особливостей інтернет-дискурсу сектора безпеки Німеччини.

Виклад основного матеріалу. Експлікація категорії *гендер* у різних мовах і культурах є настільки неоднаковою, наскільки неоднаковими є різні мови з точки зору їх андроцентричності й патріархальної/матріархальної організації картини світу. Це дає можливість переглянути процес номінації осіб з позицій лінгвістичної гендерології, виявити соціокультурні відмінності статей, що закріплені у визначеннях осіб різної статі в різних мовах.

Боротьба з сексизмом у мові сконцентрувалася переважно у сфері лексики. Лінгвістичне реформування відбувається у кількох напрямках:

- 1) заміна сексистських форм гендерно-нейтральними або гендерно-рівними формами (залежно від мови);
- 2) найменування суб'єктів та об'єктів, які з різних причин не мали назв;
- 3) відновлення втрачених слів;
- 4) реформування (через інше написання і вимову) деяких ключових слів [Григорян 2004, 182].

Мовні зміни, які відображають гендерну репрезентацію, є надзвичайно важливими, адже особистості жінок і чоловіків конструюються і виявляються за посередництва мови.

Не існує чітких поглядів на сутність і взаємовідносини дискурсів сексизму, антисексизму й політкоректності. Д. Камерон вважає, що не слід розглядати мову як просте відображення

дійсності, як визначальний фактор соціальних змін [Cameron 1992, 147]. Мова, на її думку, «може розглядатися як певний носій ідей і припушень, які в силу постійного відтворення в дискурсі, стають настільки звичними, що люди перестають звертати увагу на їх значимість» [Cameron 1996, 42]. Сексизм, антисексизм і політкоректність – це функціонально різні явища, набір різноманітних дискурсивних практик, що інтерпретується як дискримінаційний, чи негативна інтерпретація цієї неоднозначної позиції. Термін *політкоректність* зазвичай уживається в контекстах, пов'язаних з гендерними й расовими проблемами.

Модель дискурсу, яка використовується для вивчення цього складного набору дискурсивних практик, повинна аналізувати їх не лише як набори лінгвістичних одиниць, але і як оціночні судження, пов'язані з поведінкою людини. Професор М. Бухольц [Bucholtz 2003, 51] пропонує своєрідну версію ідеї французького вченого П. Бурдьє, у якій підкреслюється роль конкретної людини як активного конструктора власної ідентичності у відношенні й у зв'язку з конкретними співтовариствами людей. Це може мати велике значення для гендерно чутливої громадськості, вказувати на належність людини до різних комунікативних спільнот, толерантність, визнання й прийняття гендерного рівноправ'я.

Інтернет-комунікацію спецслужб Німеччини було досліджено на основі параметру гендерної (а)симетрії. *Інформаційно-комунікативне суспільство* як носій лінгвокультури, гендерні стереотипи/(а)симетрії та комунікативно-прагматичні особливості реалізації гендерного дисплею стають *умовою формування мовної норми*.

Крос-культурні асиметрії виявляються на рівні асоціацій, пов'язаних із гендерно маркованими номінаціями чи концептуми, наприклад «чоловік», «жінка», «дівчина», «хлопець». Словникова стаття АВВУ Lingvo x3 [ABVYU Lingvo] дає такий переклад іменника *Mann* -(e)s, Männer: 1) чоловік (про стат'ю), 2) чоловік (подружні відносини), 3) людина, 4) при вказівці на кількість людей – чи чоловіків, чи жінок (hundert Mann – сто чоловік, auf den Mann – на одну людину), 5) солдат, рядовий, 6) воїн, 7) з вигуком Mann! – (по)слухайте! – вживається при звертанні як до чоловіків, так і до жінок. Цікавим є варіант номінації жіночого роду *Männin*, -nen 1) жінка (бібл.), 2) мужня жінка, 3) чоловікоподібна жінка. У німецькій мові для номінацій хлопчика/хлопця використовуються іменники чоловічого роду

der Knabe/der Junge, а для назви дівчинки/ дівчини – das Mädchen/das Fräulein, слова середнього роду, які імпліцитно вказують на відсутність у референта статевої ідентифікації. Цікавим є факт наявності в дискурсивних практиках німецьких спецслужб розмовного варіанта маркера «weiblich»: weibliche Offiziere, weibliche Mitglieder. Прикметник weiblich утворений від іменника das Weib – `жінка`, `баба`, який має негативну конотацію. А. Кириліна пише: «В німецькій мові існує слово <...> der Mensch, яке іноді може вживатися й іронічно по відношенню до жінки з артиклем середнього роду» [Кириліна 1999, 40].

Факт наявності асиметричних відносин у дискурсивних практиках німецьких спецслужб підтверджується наявністю розмовного варіанту маркера «weiblich» на позначення військовослужбовців жіночої статі: *weibliche Offiziere, weibliche Mitglieder* [Erste weibliche Offiziere bei der Schützenbruderschaft Schwitten]. Прикметник *weiblich*, утворений від іменника *das Weib* – `жінка`, `баба`, має негативну конотацію (у 70% досліджених словосполучень), артикль *das* вказує на належність іменника до середнього роду, що, відповідно до граматичного роду іменника, принижує гендерний статус особи, яка стоїть за цією номінацією.

Той факт, що сфера спецслужб є значною мірою прерогативою чоловіків, відображений в існуванні, навіть буденності лексем та іменникових словосполучень чоловічого роду, які стосуються службової діяльності й військової служби, наприклад, назв військових звань та посад: *Offizier, General, Leutnant, Unteroffizier, Obergefreiter, Feldwebel* та ін. Для позначень жінок-військовослужбовців іноді використовуються маркери типу *Frau*, як *Frau Feldwebel*, що теж є ознакою андроцентризму, адже майже в усіх випадках базовими є слова й словосполучення чоловічого роду, а похідними – жіночого. Вступаючи на військову службу людина приймає рішення носити військове звання. Якщо кандидатом на військову службу є жінка, то усвідомлене рішення свідчить про її преференції в прийнятті маскуліної картини світу, адже гендерного контрагента до військових звань ФРН немає.

Можна припустити, що в такому випадку мають місце когнітивні процеси у формуванні гендерного усвідомлення дійсності. Важливою особливістю свідомості є здатність на основі фрагмента інформації або уривчастих відомостей миттєво відновлювати можливу картину світу, заповнювати лакуни,

приписувати дійовим особам неназвані мотиви та наміри, робити висновки про наслідки на основі наявної інформації. Інтерпретація мовних виразів, як правило, виходить далеко за межі фактично сказаного. Можна визначити головне й надати адресату можливість додумати, вибудувати власну картину, зробити висновки про решту відомостей. Відновлення прихованої інформації, інференція, запускається при складанні Військової присяги. У самому тексті асиметрій виявлено не було.

«*Ich schwöre, der Bundesrepublik Deutschland treu zu dienen und das Recht und die Freiheit des deutschen Volkes tapfer zu verteidigen*».
– § 9 SOLDATENGESETZ, EIDESFORMEL FÜR BERUFSSOLDATEN UND SOLDATEN AUF ZEIT (<http://www.gesetze-im-internet.de>).

«*Ich gelobe, der Bundesrepublik Deutschland treu zu dienen und das Recht und die Freiheit des deutschen Volkes tapfer zu verteidigen*».
– § 9 SOLDATENGESETZ, GELÖBNISFORMEL FÜR WEHRPFLICHTIGE SOLDATEN (<http://www.gesetze-im-internet.de>).

Займенник першої особи однини «я» об'єднує обидві статі. «Клянуся» – відповідає як чоловічому, так і жіночому роду. Дієслова «служити, захищати» вжиті у формі інфінітива, який теж не вказує на певну стать. Отже, аналіз тексту військової присяги на вірність німецькому народові репрезентував гендерну симетрію й толерантність, на відміну від дискурсивних практик інтернет-сторінок інших спецслужб, наприклад, Федеральної служби безпеки в Російській федерації.

«*Сотрудником органов федеральной службы безопасности может быть гражданин Российской Федерации, способный по своим личным и деловым качествам, возрасту, образованию и состоянию здоровья выполнять возложенные на него обязанности*» (<http://www.fsb.ru/fsb>).

Іменники «сотрудником», «гражданин», прикметник «способный», займенник «него» безсумнівно вказують на гендерну асиметрію, перекіс у бік маскуліності.

Мова відображає й конструює образ жінки як вторинний, підлеглий у відношенні до чоловіка. А. Григорян називає маркування як «вид нерівного несиметричного, ієрархічного відношення всередині опозиції», де «маркований член передає більш вузьке значення, залишаючи більш широке й загальне за немаркованим членом опозиції» [Григорян 2004, 234]. Фемінні маркування лексичних одиниць у німецькій мові – це похідні від

іменників чоловічого роду з додаванням суфіксів: *Mitarbeiter* – *Mitarbeiterin*, *der Beamte* – *die Beamtin*. Мова передбачає наявність номінацій жіночої статі, похідних від чоловічих, але їх статус, як бачимо з наведених прикладів нижчий, що вказує на мовний диспаритет на рівні номінацій. Досить нерівномірні взаємовідносини дискурсів політкоректності бачимо на інтернет-сайтах різних спецслужб Німеччини. Найбільший ступінь толерантності й політкоректності виявляє німецький сайт Федеральної служби розвідки, тут номінації обох статей вжито паралельно, до того ж іменник жіночого роду в більшості випадків передре іменникові чоловічого роду, що свідчить про своєрідний реверанс у бік фемінності, компенсацію статусу похідної номінації, вирівнювання гендерного дисплею: «*Sie können sich als **Mitarbeiterin oder Mitarbeiter** des mittleren und einfachen Dienstes im Bundesnachrichtendienst bewerben, wenn Sie über folgendes Anforderungsprofil verfügen*». «*Es sind nahezu alle Berufsgruppen vertreten und als Beschäftigte, **Beamtinnen und Beamte** sowie **Soldatinnen und Soldaten** in den verschiedenen Laufbahnen des öffentlichen Dienstes tätig*». «*Entdecken Sie die einzigartigen Jobs als **Spezialistin oder Spezialist** <...>*» (<http://www.bnd.bund.de>).

Наступна спецслужба Німеччини – Федеральне відомство захисту Конституції – також прокламує гендерну рівність, але на номінації жіночого роду вказує лише суфікс «/in», іменник не прописаний повністю, до того ж він зазначений після іменника чоловічого роду, вказуючи на маркованість члена опозиції, а, отже, його вторинність: «*Informatiker/in*», а не *Informatiker/Informatikerin*, й далі: *Anwendungsentwickler/in*, *Systemadministrator/in*, *Systemingenieur/in*» (<http://www.verfassungsschutz.de>).

Найменший рівень політкоректності в гендерному дисплеї демонструє інтернет-сторінка Військової контррозвідки Німеччини. Асиметрії на рівні номінацій проявляються таким чином:

«*Dem Geschäftsbereich gehören **Soldaten, Beamte** und zivile **Arbeitnehmer** an*» (<http://www.mad.bundeswehr.de>).

Soldaten, Beamte, Arbeitnehmer – форма множини іменників вжита для представлення лише чоловічої статі.

Як стверджує теоретик феміністської ідеології Л. Пуш, жінка має бути адекватно відображеною й ідентифікованою в мові суспільства для комфортного психологічного, соціального й

біологічного існування в ньому; нерівномірна представленість у мові осіб різної статі й прояви дискримінації образу жінки в мовній картині світу, асиметрії в системі мови «спрямовані проти жінок» [Pusch 2009, 83]. Мова андроцентрична, адже вона фіксує картину світу з чоловічої точки зору, нав'язує чоловічі цінності й оцінки, представляє чоловіче в ролі суб'єкта, а жіноче – об'єкта, чогось «другорядного», «вторинного».

Таким чином, у багатьох випадках жінки часто ігноруються мовою, фемінність і маскуліність чітко розмежовані, а іноді й протиставлені одне одному як у якісному (позитивно – негативно конотовані), так і в кількісному (домінування чоловічого) співвідношенні, що зумовлює утворення асиметрій.

Висновки. Необхідність лінгвогендерологічного аналізу дискурсу сектора безпеки обумовлена тим, що внаслідок глобалізації світової спільноти наше спілкування стає все більш і більш віртуальним, дистантним, опосередкованим, і поступово саме цей тип комунікації – віртуальний – витісняє або ж значно звужує інші форми спілкування. Через те, що аудиторія Інтернету настільки різнобарвна за своїми расовими, віковими, освітніми та іншими ознаками, у цьому мультиглобальному, мультинаціональному середовищі, може всебічно виявлятися глибина гендерного дисплею.

Отже, фемінність і маскуліність у дискурсивних практиках віртуального простору розрізняються й розмежовуються як за конотацією, так і квантитативно, що вказує на значний перекис у бік андроцентричності, наявність асиметрій на різних рівнях. Електронна комунікація є однією з форм масової комунікації, у якій виявляється мовна картина світу, саме в масовій комунікації найбільш очевидним є та чи інша акцентуація та динаміка гендерного параметру й пов'язані з ними гендерні стереотипи, саме тут можливі психологічний і соціальний впливи на суспільство, які стають очевидними при детальному дослідженні комунікативно-прагматичних особливостей віртуального простору.

Перспективи подальших розвідок. Лінгвогендерологічні особливості інтернет-комунікації спецслужб України та країн Європи ще не ставали предметом спеціального аналізу. Це дозволяє припустити, що врахування гендерної складової сучасного інформаційно-комунікативного суспільства буде сприяти більш плідній діяльності відповідних органів.

1. Григорян А. Состояние и перспективы гендерной лингвистики на Западе в конце XX – начале XXI веков. – Иваново: Ивановский гос. ун-т, 2004. – 292 с. 2. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты / Алла Кирилина. – М.: Институт социологии РАН, 1999. – 180 с. 3. АBBYУ Lingvo x3 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.lingvo.ua/ru/Translate/de-ru>. 4. Bucholtz M. Theories of Discourse as Theories of Gender: Discourse Analysis in Language and Gender Studies / Mary Bucholtz // The Handbook of Language and Gender / J. Holmes and M. Meyerhoff. – Blackwell Publishing, 2003 – P. 43–69. 5. Cameron D. Feminism and Linguistic Theory / D. Cameron. – McMillan Press Ltd., 1992. – 247 p. 6. Cameron D. The language and gender interface: challenging cooptation / D. Cameron // Rethinking Language and Gender Research: Theory and Practice / Bergval V., Bing J., Freed A. – London and New York: London, 1996. – P. 31–53. 7. Erste weibliche Offiziere bei der Schützenbruderschaft Schwitten [Электронный ресурс] / Schützenbruderschaft St. Sebastianus 1848 Schwitten e.V. – Режим доступа: <http://st-sebastianus-schwitten.de/index.php/aktuelles/82-erste-weibliche-offiziere-bei-der-schuetzenbruderschaft-schwitten>. 7. Pusch Luise F. Das Deutsche als Männersprache: Aufsätze und Glossen zur feministischen Linguistik / Luise F. Pusch. – Suhrkamp, 2009. – 201 S.

Антоненко Н.П., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ИЗОМОРФЫ «КРУГА» И «ВРАЩЕНИЯ» В СТРУКТУРЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ АССОЦИАТИВОВ ВОСТОЧНЫХ СЛАВЯН (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК)

Статья посвящена описанию ситуаций перехода между мирами в сакральной истории личности на материале русских волшебных сказок. Особое внимание уделено семантическим доминантам «круг» и «вращение».

Ключевые слова: мифопоэтика, психологический ассоциатив, волшебная сказка, круг, вращение

Стаття присвячена опису ситуацій переходу між світами в сакральній історії особистості на матеріалі російських чарівних казок. Особливу увагу приділено семантичним домінантам "коло" та "обертання".